

አሥመራ ዩኒቨርሲቲ
ASMARA UNIVERSITY

ብዛዕባ ቋንቋን ባህልን ቢሊን ዝምልከት ሰሚናር
ክፍሊ ፩

Bilin Language & Culture Seminar
Part 1

*Organized by the Institute of African Studies
Asmara, 21 June 1986*

አሥመራ ፡ 14 ሰኔ 1978 ዓ. ፓ.

ወልደማርያም እክት፡ 1986፡

ብግዜ መርዓን ሕጽኖትን ዝዝውተሩ ስርዓታትን ባህላዊ ልማዳትን፡

ብዛዕባ ቋንቋን ባህልን ዝምልከት ሰሚናር፡ ክፍሊ I

ኣብ ኣስመራ ዩኒቨርሲቲ ብናይ ኣፍሪቃ መካነ ምርምር እተዳለወ፡ ሰነ 7 1986

Woledmeariam Ikit, 1986. Rites of Wedding and Honeymoon among the Blin. A paper presented at the Blin Language and Culture Seminar: Part I. Organized by the Institute of African Studies, Asmara University, June 7 1986e

መቅደም

ወዲ ሰብ ካብ ካልኣት ፍጥረታት ዓለም ዝተፈልየ ሕይወት ኪነብር ካብ ዝጅምር ንነጀው ብሰፊሑን ብዓቢኡን ባህርያቱን ዕለታዊ ተግባራቱን በብዝነብረሉ ክፍለዓለም፡ ሃገር፡ ዓድን ከባብን እቲ ሓደ ሕዝቢ ወይ ክፍሊ ሕብረተሰብ ካብቲ ካልእ ብመነባብሮኡ ብቋንቋ ብታሪኽን ባህሉን ዝፍለየሉን ዝተፈልየ ዝኾነሉን ምልክታትን ጠባያትን እናተኸሰቱን እናስፋሕፍሑን መጹ። ንኹሉ ነገር ዝግባእ ተፈጥሮኣዊ ሕጊ ወይ ባህርያዊ ሕጊ ስለዘሎ ድማ ሰብን ተፈጥሮን ኣብቲ ዘዩቋርጽ ታሪኻዊ ጉዕዞ ካብ ዘመን ናብ ዘመን ካብ ጊዜ ናብ ጊዜ ምንቅስቃስ ሕይወቶም መጀመርታን መፈጸምታን እናኣርኣዩ፡ እቲ ዝቀደመ ነቲ ዳሕረይ ቦትኡ ይለቅቅ፡ ሓዲሽ ንኣረጊት ይትክእ፤ ናይ ቀደም ታሪኽን ባህልን ልማዳትን ብሓዲሽን ዘመናውን ይትክኡ።

እዚ ሓፈሻዊ ክስተት ኪኸውን እንከሎ ብሓጺሩ ናይ ሓንቲ ሃገር ሕዝብን ባህሉን ልማዳቱን ቋንቋኡን ምስ እንምልከት ካብቲ ሓፈሻዊ ሕግታት ኣካይዳ ዓለምን ሕብረተሰብን እተፈልየ ተርእዮ የልቦን። ንኣብነት ታሪኽ ሃገርና ክነጽንዕን ክንመራመርን ምስ እንደሊ እቲ እነዘውትሮ ኣገባብ መጽናዕቲ ምስ ካልእ ታሪኻዊ መጽናዕትታት ብእተገናዘበ መንገዲ ኢና ነጽንዕን ንመራመርን እምበር ንበይኑ ዘደንቅን ትኣምር ዝኾነን ነገር ክንረክብ ኢልና ትጽቢት ኣይንገብርን። እንረኽቦ ፍልልይ እንተሎ ናይ ዝተወሰነን ኣብ እተወሰነ ከባቢ ዚነብር ሕዝቢ ብቋንቋኡ፡ ታሪኻዊ መበቁሉ ኣብ ዕለታዊ መነባብሮ ዘዘውትሮም ባህላውን ልማዳውን ተግባራቱ እንታይን ከመይን ከምዝመስሉ ምፍላጥ እዩ። ናይ ሓደ ሕዝቢ ብሕረሰብን ዓሌትን ካብ ካልእ ከምኡ ዝኣመሰለ ብምንታይ ይቀራረብ ብኸመይስ ይፈላለ፡ ዘቀራርብዎን ዘረሓሕቅዎምን ማሕበራዊ ኤኮኖሚያዊ ፖለቲካውን ባህላውን ነኑታት ከመይን ኣየኖትን ምጻኖም ምፍላጥን ምግንዛብን ብፍላይ ከም ሃገርና ዝኣመሰለት ብዙሓት ብሕረሰባት ዘለውዎ ብዘይመጠን ጠቓምን ንሓፈሻዊ ሕይወትን ዕቤትን እታ ሃገር ኣድላዩ ኢዩ። ምኽንያቱ ናይ ዝኾነ ይኹን ኢትዮጵያዊ ዜጋ ብሕረሰብን ዓሌትን ባህልን ልማድን ስነ ልቦናዊ ኣተሓሳስባኡን ኣብ ሓደ ተጠርኒፉ ሃገራዊ ባህልን ሃብትን ኪኸውን ስለዝኸእል ኢዩ። በዚ መሰረት እዚ ከኣ ኢዩ ሓዲሽ ሕብረተሰብኣዊ ስርዓት ምምሕዳር ካብ ዝጅምር ናይ ብሕረሰባት ማዕርነት ክብርን፡ መሰሉን ተፈሊጡ ንሓደ ዕላማ ትሕቲ ሓንቲ ባንዲራ፡ ነፍስ ወከፍ ብሕረሰብ ዓቢይ ይኹን ንእሽቶ ባህሉ ልማዱ ወግዑን ስነ ልቦናዊ ኣተሓሳስባኡን ኬዕብን ከምዕብልን ምሉእ ነጻነትን መሰል ስለዝተዋህቦ፡ ሎሚ ኣብዚ ሕዝባዊ መድረኽዚ ብዛዕባ ሓደ ካብቶም ጥንታውያን ብሕረሰባት ዝኾነ ብሕረሰብ ቢለን ባህልን ልማድን ክንዛረብ ኪንመሃርን ዕድል ረኺብና ዘሎና።

ብወገንይ ብዛዕባ መርዓን ሕጽኖትን ብዝብል ኣርእስቲ ዘቅርቦ ዘለኹ ናይ ብሕቲ ርእይቶ፣ ግንዛቤን ሓሳባትን ዘይኮነ ኣብ ርእሲ እቲ ዝፈልጦ ንካልኣት ካባይ ብፍልጠት ይኹን ብዕድመ ዝበለጹ ብምሕታት ሓድሓደ ብደቂ ወጻኢ ብደቂ ሃገር ብዛዕባ ብሔረሰብ ቢለን ዝጸሓፉ እናገንጸልኩ ነዚ ብሓጺሩ ዘዳለኹዎ ካልኣት ንዝገደለ ብምምላእ ጌጋ ንዘሎ ብምእራም ብዝበለጸ ከማዕብልዎን ከስፍሕዎን በዓል ምሉእ ተስፋ ኢዩ።

እዚ ጽሑፍዚ ካብቲ ቅድሚ ሎሚ ብ1975 ዓ.ም. ኣብ ትሕቲ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዚርከብ ጉድኣት ዘሰዕቡ ባህልታትን እምነትን... ብዝብል ብንኡስ ኣርእስቲ መርዓን ሕጽን ኣብ ብሔረሰብ ቢለን ብዝብል ኣቕሪቦ ካብ ዝነበርኩ ፍልይ ዝበለ ኢዩ። ፍልልዩ ብመንፈሱን ብትሕዝቶኡን ዘይኮነ ኣብ መርዓን ሕጽኖትን ብዛዕባ ዚግበሩ ስርዓታት ጥራይ ዝምልከት ብምዃን ኢዩ።

ብግዜ መርዓን ሕጽኖትን ዝዝውተሩ ስርዓታትን ባህላዊ ልማዳታትን

ዝኾነ ይኹን ፍጡር ኣብ ዓለም ዘሎ ምልክት ህላዌኡ ዚገልጽ ብሕይወቱ ኪነብር ምስ ከምኡ ዝኣመሰሉ ሕይወት ዘለዎም ነገራት ምስ ግኡዝ ተፈጥሮኣዊ ሓይልታትን ብዝግበር ርክብን ቃልሲን ዘርኡ ከብዝሕን ዕድመኡ ኬናውሕን ካብ ብሕታዊ ዕለታዊ መነባብርኡ ጀሚሩ ብሰፊሖ ኣብ ማሕበራዊ ሕይወት ብዝፍጽሞም ተግባራት እንታይነትን መንነትን ይገልጹ። እንስሳታት ይኹኑ ሰባት ዘርኡም ዚበዝሕ ነንሕድሕዶም ብምውሳብ ኢዩ። እዚ መውሰድ ኣብ እንስሳታት ብተፈጥሮኣዊ ሕግታት ዚግዛእን ስርዓት፣ መዓርግን ወግዕን ዘይብሉ ብድፍኢት ተፈጥሮኣዊ ስምዒት ጥራይ ዚፍጸም ኢዩ። ኣብ ሰባት ግን መውሰድ ከከም ባህሉን ልማዱን ስነ ልቦናዊ ኣተሓሳስባን ነፍስ ወከፍ ሕብረሰብን ስርዓትን ወግዕን ብዘለዎ ኣገባብን ስነ ስርዓትን ይፍጸም። ነፍስ ወከፍ ሃገር ናይ ገዛእ ርእሱ ሕግን ስርዓትን ኣገባብ መርዓን ሕጽን ስነ-ስርዓት ቀብርን ከምኡውን ናይ ብሔራውን ባህላውን በዓላት ዘኹብረሉን ዚፍጸሙን ኣገባብ ኣለዎ።

ኣብዮታዊት ኢትዮጵያ ኣደ ብዙሓት ብሔረሰባት ኢዩ። ካብ መንጎ ብዙሓት ህዳግን (ነኣሽቱ) ብሔረሰብ ሓደ ብሔረሰብ ቢለን ኢዩ። እዚ ብሔረሰብዚ ኣብ ክ/ሃገር ኤርትራ ብወገን ሰሜን ምዕራብ ኣብ ኣውራጃ ሰንሒት ዚነበር ኢዩ። ኣውራጃ ሰንሒት ወይ ከረን ብጀግራፊካዊ ኣቀማምጣ ኣብ ወይን ደጋ እትርከብ ኣውራጃ ብምዃና ንጥዕና ዚሰማማዕ ጥዑም ኣየር ኣለዎ። ብቀደም ጊዜ ካብ ወደብ ምጽዋዕ ንከሰላ ዘምርሕ መንገዱ ብዋና ከተማ እታ ኣውራጃ ዝኾነት ከተማ ከረን ሰንጠቁ ይሓልፍ ከምዝነበረ መጻሕፍቲ ታሪኽ የረድኡ። ካብ ከበሳ ምድረ ሓማሴን ተላላሊ ብዙሕ ጎቦታትን፣ ኩረብታታን ሽንጭሮታትን ኣቋሪጹ ንኣውራጃ ሰንሒት ብምሕላፍ ንየማነ ጸጋም እቶም ከባቢ ጠልን ራሕስን ዚህብ ካብ ነዊሕ ዘመናት ብጊዜ ክረምቲ ማይ ብዘይምቀራጽ ዚልግስ ዘሎ ፈለግ ዓንሰባ እዩ።

ኣውራጃ ሰንሒት ከምታ ጎረቤት ዝኾነት ኣውራጃ ባርካ ንሕርሻ ዚኸውን ሰፊሕን ጥጡሕን መሬት የብላን። ይኹን ደኣ እምበር ጎቦታትን ኩረብታትን፣ መጠነኛ ዘለዎ ሜዳታትን ንመጓሰን ንምፍራይ እንስሳታትን ዚኣክል ዝናም እንተደኣ ረኺቦም ኣዝዮም ዝሰማምዑን ጥጡሓትን እዮም። ኣብዛ ኣውራጃን ኣብ ከምዚ ዝኣመሰለ ጀግራፊካዊ ኣቀማምጣን ጠባይ ኣየርን ኣብ ዘለዎ መሬት መበቄሉ ካብ ማእከል ሃገር ዚኾነ ጥንታዊ ኢትዮጵያ ዚኾነ ብሔረሰብ ቢለን ብግምት ካብ 1530 ዓ. ም. ጀሚሮም ዝነበሉ ከባቢ ኢዩ። ብሔርሰብ ቢለን ከምቶም ካልኣት ጎረባብቱን ኣሕዋቱን ዚኾኑ ኣብ ጋሽን ሰቲትን ባርካ ሳሕል ሓማሴን ቀይሕ ባህርን ዚነበሩ

ብሔረሰባት በብዙመናቱ ብወረርትን መስፋራትን ባዕዳውያን ግፍዕን በደልን ዝወረደ ሕዝቢ ይኹን ደገ እምበር ክሳብ ሎሚ ቋንቋኡን ባህሉን አጽኒዑን አክቢሩን ዝነበርን ከተራዕን ሰላማውን ኢትዮጵያዊ ሕዝቢ እዩ። ብሓጺሩ ናይ ብሔረሰብ ቢለን ታሪኻዊ አመጸጽኡን ዚነበረሉ ከባብን ድሕሪ ምጥቃሶይ ኣብቲ ቀንዲ መበገሲ ኣርእስቲ ጉዳይ ናይዚ ጽሑፍዚ እናተመለስኩ፡ ተሳተፍቲ እዚ ሰሚናርዚ ክሳብዚ ነጥቢ እዚ ብትዕግስቲ ስለዝሰዓቡኒ እናአመስገንኩዎም ናብ ዝቅጽል ጽሑፊይ እውን ከምዘይፍለዩኒ ምሉእ ተስፋ ኣለኝ።

ኣገባብ መርዓን ሕጽኖትን

ብዛዕባ ኣገባብ ሕጽ ቅድሚ ሎሚ ብዛዕባ ኣብ ሰሚን ኢትዮጵያ ጉዳት ዘሰዕቡ ባህልታትን እምነታትን እተግብረ ብሔራዊ ዙተ ብዝብል ርእስ ነገር ብ1975 ዓ. ም.አ. ኣቅሪቡ ስለዝነበርኩ ከምቲ ኣቀዲመ ዝገለጽኩዎ ብቀጥታ ኣብ ናይ ሎሚ ርእስ ጉዳይ እኣቲ።

ከምቲ ኣብ ዝበዝሕ ወገናት ኢትዮጵያን ክ/ሃገር ኤርትራን ካብ ነዊሕ ዘመናት ዚዝውተር ዝነበረን ዘሎን ሕጽ ይኹን መርዓ፡ ናይ ብሔረሰብ ቢለን ሕጽን መርዓን እውን ዚፍጸም ብውሳኔን ድሌትን ናይቶም ዝሕጸዩ ወይ ዝምርዓዉ መንእሰያት ዘይኮነስ ብድሌት ወለዲ እዩ ዝነበረ። ሎሚ እውን ብመጠኑ ሓድሓደ ምምሕያሽ እንተተራእየ እኳ ካብ ናይ ቀደም ብዙሕ ዝተለወጠ ነገር የልቦን። :

ኣብ ብሔረሰብ ቢለን መርዓ ዝሓትት ኣቦ ወዲ እምበር ኣቦ ንል ኣይኮነን። ብቀደም ጊዜ ሕጽ እንተወሓደ ክልተ ወይ ስለስተ ዓመት ይጸንሕ ነይሩ። ድሕሪዚ ኣቦ ወዲ ንመርዓ ምስ ተዳለወ ወይ ምስ ሓሰበ ናብ ኣቦ ንል ሓደ መንጎኛ ማለት ልኡኹ መንጎራ ሰዲዩ መርዓ ይሓትት። ኣቦ ንል ብወገኑ ዘዋጽኦን ዘዋጽኦን ምኻኑ ሓሲቡ መኻሩ ምስ ወደኤ መዓልቲ መርዓ ይውሰን። መርዓታት ከምቲ ኣብ ከተሉ ዚግበር ዝቆጽሩ ቅድሚት ወርሓት ጸም ወይ ድሕሪኡ ኢዩ። መብዛሕትኡ ጊዜ ከምቲ ዳርጋ ኣብ መላእ ኢትዮጵያ ዚዝውተር ወርሓት መርዓ ጥሪ የካቲት (ፈጋይሮ) ሚያዝያን ማለት ብግዜ ፋሲካ (ፋጅኻ) እዩ። ኣብዚ ምናልባት ኣብ ካልኣት ብሔረሰባት ክ/ሃገር ኤርትራ ዘይዝውተር ኪኸውን ዝክእል ከይተጠቐሰ ኪሕለፍ ዘይግባእ ባህሊ ኣለ። ንሱ ከኣ ሓንቲ ንል ካብ እትሕጸየትሉ መዓልቲ ጀሚራ፡ ሽም ሕጹያ ክትጽውዕ የብላን፤ ከምኡውን ሓማት ንዕልታታን ኣሕመትሙታን ኪትጸውዕ የብላን። ዋላ ዝሞቱ እውን እንተኹን። ሕጹይን ሕጽይትን ኪረኣዩ የብሎምን። ኣጋጣሚ ከይኮነ ሕጹይ፡ ኣደ ሕጽይቱ ጎፍ እንተበለቶ ኪኸወል ኣለዎ። ወይ ከኣ ብነጸላ ገይሩ ርእሱ ኪኸደን ኣለዎ። እታ ሓማት እውን ብወገና ንክይትርኤ ተመሳሳሊ ናይ ምክክሮን ገጸ ምሽፋንን ተግባራት ትፍጽም። እዚ ጥራይ ኣይኮነን እታ ሕጽይቲ ምስ መሓዙታ እንከላ ሕጹያ ምስ ብጸቱ ወይ ንበይኑ ከምኡውን ብዕድመ ክንድኡ ዝኾኑ ኣዝማዱን ወይ ከኣ ወለዱ እንተ ደኣ ተጓኒፎማ፡ እተን መሓዙታ ንክይትረኤ ከቢቦን ይኸውላኣ። ኣጋጣሚ ንበይና እንተደኣ ተረኺባ ብቅጽበት ኣብቲ ዘላቶ ኮፍ ኢላ ገጸ ትሸፈን፡ ክሳብ እቲ ሕጹይ ወይ ከኣ እቶም ክትሕብኦም ዝግበኣ ሰባት ዚሓልፉ። እቲ ሕጹይ ኣብ ዝኾነ ይኹን ጊዜን እዋንን ብኣጋጣሚ ሕጽይቱ ምስ ሰብ ይኹን በይና ጎፍ ምስ እትብሎ፡ ስቅ ኢሉ መንገዱ ይቅጽል እምበር ኪርእያ ኣይፍትንን።

እዚ ናይ ምሕባእ ነገር ብፍላይ ብውገን ንል ድሕሪ መርዓ እውን ዳርጋ ንምሉእ ዕድመኣ ዝቕጽል ኢዩ።

ብክልቲኡ ወገን ንመርዓ ዝግበር ምቅርራብ

ንመርዓ ክልተ ሰሙን ኣቢሉ ኪተርፍ እንከሎ እታ እትምርፆ ንል ሓንቲ ካብ መንጎ መሓዙታ ትመርጽ። ጸዕዳ ነጻላ ትኸደን። እቲ ነጻላ ናይ ሓንቲ ሓማ ዘመድ ኸኪኸውን ይግባእ። እዚ ከም ጽቡቕ ትምህርት (ፋል) እዩ ዚቀጽር። ተመሳሳሊ ስርዓት ብወገን ወዲ እውን ይፈጸም። ጸዕዳ ነጻላ ናይ ሓንቲ ሓማ (ኣብ ፈራዕ ዘላ) ይኸደን። ሴፍ ይሕዝ፣ ኣምባር ኢድ (በኸራ) ይገብር። እዚ ስጉዓትዚ ብቢሊን ሰምዶ ወይ ሰመድና ይበሃል። እቲ መርዓዊ ዝሕዞ ሴፍ ናይ ኣቦሓጎ ኪኸውን ኣለዎ፣ ከምኡውን እቲ ኣምባር ኢድ ናይታ ነጻላ ተኸዲኑ ዘሎ ሓማ እዩ። ብቀደም ጊዜ ዘይሓለብቲ ዝበሃሉ (ሲመገል) ዝነበሩ ኣብ ኣእዛዮም ናይ ወርቂ ተላል ይገብሩ ነይሮም። እቲ ጸዕዳ ነጻላ ናይ ጽቡቕ ዕድልን ትምህርትን ምልክት እቲ ሴፍን ኣምባር ኢድን ናይ ስብእነት ብርታዔን ምልክት ኸኹኑ እንከለዉ፣ እቲ ኣብ እዝኒ ዚግበር ናይ ወርቂ ተላል ግን ናይ ዘይሓለብቲ ወይ ናይቶም ሽማግሌ ተባሂሎም ዝጽውዑ ዝነበሩ ምልክት ኢዩ ይመስለኒ።

መሓዛ እታ ክትምርፆ ቀሪባ ዘላ ንል ክሳብ መዓልቲ መርዓ ኣይትፍለያን ኢያ። ኣብ ብሔረሰብ ቢሊን ሕጽይቲ ንመርዓ ቀጽብ ምስ ተረፋ ንኣዝማዳን የዕሩኸታን ዘዜራ ሰላም ትብል። ምክኒያቱ ድሕሪ መርዓኣ ብውሑድ ንሽዱሽተ ኣዋርሕ ካብ ኣብሎ ስለዘይትወጽእ እዩ። ንክትምርዕ ቀሪባ ንዘላ ሕጽይቲ ካብቶም ኣዝማዳን የዕሩኸታን ህያባት ትቐበል። ንመርዓ ሰሙን ተሪፋዎ ከሎ ምስ መሓዛ ከይና ሸቶ፣ ስልማት፣ ክዳውንቲን ነነኣሸቱ ኣቀጽ ገዛን ትግዝእ። ካብ መንጎ እቲ ትገዝእ ሸቶታት በበይኑ ጨናታት ቅብኣት (ኣምበሪያት) ሒና ዙሕሊ ወዘተ . . . ይርከብዎ። እዚ ዙሕሊ እትገዝእ ንርእሳ ጥራይ ዘይኮነስ ተምርዒያ ኣብ ኣብሎ ኣብ እትጸንሓሉ ጊዜ ዓርኪ መሓዛ ብሓባር ይጥቀሙሉ።

ብዘይካ ነዚ መርዓት ቢሊን ከም ሽልማት ክዳውንትን ኣቀጽ ገዛን ሒዛቶ እትኣቱ ብሓጺሩ

ሀ) ስልማት -

ክልተ ኣምባር እግሪ	ብቢሊን	=	ሕጅል	ብሩሩ
ብግምት 10 መናጅር ናይ ብሩር	"	=	መናጅር	"
2 ዋናጩ ናይ ኢድ ብሩር	"	=	ዋንጭጭ	"
2 ኣምባር ኢድ "	"	=	በቐል	"
1 ናይ ኣፍንጫ ካትም ወርቂ	"	=	ቀጽምቢኸ	"
1 ሰንሰለት (ካቴና) ወርቅ ናይ ክሳድ	"	=	ምስግነት	"
1 ዓቢይ ከቢብ ካትም ወርቂ ናይ ርእሲ	"	=	ንፍሓራ	"
2 ልሙጽ ካትማት	"	=	መረውድ	
2 ዓበይትን ጸፋሕትን ካትማት እዝኒ	"	=	ኣድሁብ ወይ ተላላት	

እዚ ካብቲ ውሑድ ንምጥቃስ ዚኣክል እምበር ብፍላይ ካብ ጊዜ ብዝመጽእ ምምሕያሽን ለውጥን ብዓይነትን ብብዝሕን ካብዚ ዚበዝሕ ኪህሉ ይኸእል።

ለ) ክዳውንቲ

ካብ ክልተ ዘይውሕድ ምሉእ ቀሚሽ ብቢሊን = ቀማይሽ
 1 ዓቢይ ነጻላ 12 ሜትር ብመዓልቲ መርዓት ተጠቅሊላትሉ ወይ ተኸዲናቶ እትኸይድ

መጎልበብ = ኩተን

1 ዓቢይ አብ አብሎ ከም መጋረጃ ዘገልግል ክዳን = ክራር ወዘተ ...

እታ መርዓት ተቀራርብ ዘላ ነዚ ኩሉ ዝተጠቀሰ ስልጣን ክዳውንትን እተናድን እትገዝእን ምስ መሓዛ ኩይና ኢያ። እታ መሓዛ (መቀጣ) ናይ ምሕዝታን ሓገዛን ተግባር ብጊዜ መርዓ ጥራይ ተወሲኑ ኣይተርፍን። ድሕሪ መርዓ እውን ክትበጽሓ ትኸይድ። ልኡኽ ወለዳን ከምኡ ውን ካብ ኣዲኣ ዝለኣኸላ ሓድሓደ ህያባት ተብጽሓላ።

ሐ) ኣቀሓ ገዛ (እራኸ)

መርዓት ቢለን ሓዛቶ እትኣቱ ኣቀሓ ገዛ ብዙሕን በበይኑ ዓይነትን ኢያ። ገሊኡ ሽዑ ሽዑ ንኣብሎ (ኢጣሮራ) እታ መርዓት ከም መሳርሒ ዝዝውተሩ ትንኮባታት ከም መንጸፍን ከም መጋረጃን ስልጣንን ዘገልግል ኪኸውን እንክሎ ገሊኡ ከኣ ደሓር ብዝግባእ ኣብ ዝተሰርሑ ገዛ ኣጉዶ ሓዳራ ክትገብር ምስ ጀመረት ዘገልግል ኢያ። ገሊኡ ኣብ መንጎ እቲ ኣቀሓ ንምዝርዛር ዚኣክል፡

- ተንኮባት ወይ መንጸፍ = ሓንደክ ወሪ ወሸቕ (ብላኻ ዝሰራሕ)
- ቅልወት = ቅለው
- መከበቢያ ዓራት = ሕጋግ
- መጋረጃ = ሕርበት (ብልሕጺ ድማ ወይ ከኣ ብዒቃ ዝሰራሕ)
- = መቃልዕ (ብገጥን ዕንቅን ዝተሰርሑ)
- = ግፋት
- 2 ሓላብ፡ ዓቢይን ንእሽተይን
-
- 3 ብሰፊ እተሰርሑ፡ ሓደ ንመሕለቢ፡ ሓደ ንመስተዩ፡ ሓደ ንመሕቕኒ ጸባ ዘገልግሉ = ኳንኳ፡ ህንጫ፡ ጅእሰና
- ሓደ ብሰፊ እተሰርሑ መቀመጢ ስልጣን = እንድባ
- ንበበይኑ ኣገልግሎት ዚውዕሉ ምራናት = ሻፍት
- በበይኑ ቢኬሪታት ኩባያታት፡ = ቢከሪታት፡ ኮባቢ፡ ፈጃጅን ... ወዘተ ፈናጅል
- ብቐርበት ኩባቲ ዝተሰርሑ በበይኑ ዓይነት መጠንን ግዝፍን ዘለዎም = ሕብሳትን፡ ሽግርባትን ጥሙራን፡ ወዘተ ንመቀመጥ እኸለ ዘገልግሉ ለቋቱ...

እዚ ኩሉ ዝተጠቀሰ ካብ ቀደም ዘመናት ኣትሒዙ ዝጸንሑ ኪኸውን እንክሎ ናይ ሎሚ መርዑ ከከም ዓቕመን ሓዲሽን ዘመናዊ ኣቀሓን ሓዘን ዝኣትዎ ኣለዎ። እዚ ክሳብዚ ክንዝርዝር ዝጸናሕና ብወገን ንል ንመርዓ ዚግበር ምቕርራብ ኢያ።

ምውታግ፡ ሸንጋለ ወይ ሸንገልና

አብ ብሔረሰብ ቢለን እቲ ኪምርዖ ዝቀረበ ወይ ዓቕሚ ኣዳም ዝበጽሖ ቅድሚ መርዕኡ ኸፍጸም ዚግባእ ባህላዊ ስርዓት ኣሎ። ንሱ ድማ ከምዚ ዝስዕብ ኢዩ። እቲ መንእሰይ ዕድመኡ ኣብ ከባቢ 18 ዓመት ምስ በጽሖ ምስ ገለ ኣዕሩኽ ኩይኑ ናብ ኣኮሎ ይኸይድ። እቲ ኣኮሎ ርእሱ ላጺዮ ኣብ ክሳዱ ንዘሎ ጸጉሪ ይቅንቅኖ። ድሕሪኡ ሓንቲ ኣርሓን ኩናትን ይህቦ። እቲ መንእሰይ ምስ ኣዕሩኸቱ ኩይኑ ን8 መዓልቲ ኣዝማዱ ኣብ ዘለዉሉ ቦታ እናኸደ ይላለን ይምረቅን። ህያባት ይቅበልን። ድሕሪዚ ስነ ስርዓትዚ እቲ መንእሰይ ምሉእ ሰብኣይ ኩይኑ ምስ ዓበይቲ ይሕሰብ።

መርዓ

ብጊዜ መርዓ ብክልቲኡ ወገን ዓቢይ ምቅርራብ ኢዩ ዝግበር። ካብ ናይ ካልኣት ብሔረሰባት ዝፍለየሉ ብዙሕ የብሉን። ካብ ድሮ ጀሚርካ ጸወታን ሳዕስዒትን ኣብቲ ንመርዓ ዝተተኸለ ዳሳት ደሚቁን ዓሚሩን ይረኤ። ኣብ እንዳ ንል ንምፍናው ጥራይ ምቅርራብን ምሽብሻብን ይግበር።

ንጉሆ መርዓ ናብ እንዳ ንል ምስ ወፈሩ፣ ኣንስቲ ኣብ ቅርዓት ገዛ እንዳ ወዲ ኣብሎ ምስራሕ ይጅምራ። ነቲ ኣብሎ ሰራሕን ምስ ወድኣ ንመርዓውቲ ዚኸውን ዓራት በኣዕጫው ይሰርሓ። እቲ ኣብሎ ወራድ መርዓ መርዓቶም ሒዞም ክሳብ ዝመጹ ከይተኸደኑ ኢዩ ዝጸንሕ፤ ምክንያቱ ንዑኡ መኸደኒ ዚኸውን ከምቲ ኣቀዲሙ ዝገለጽኩዎ ቡቲ ምስታ መርዓት ዚመጽእ ሸውዓተ ተንኮባታት ስለ ዝኾነ ኢዩ።

መርዓት ናብ ኣብሎኣ

ወራድ መርዓ መርዓቶም ሒዞም ምስ ተመልሱ፣ እታ መርዓት ብቀጥታ ኣብ ኣብሎ ቅድሚ ምእታዎ ሓደ ባህላዊ ስርዓት ዝፍጸም ኣሎ። ንሱ ከኣ ከምዚ ዝስዕብ ኢዩ። መርዓ ኣቲዩ ኩሉ ሰብ በቦትኡ ምስ ሓዘ፣ ነታ መርዓት ብጥቅልልታ ማለት ብሸፍንታ ኣብ ኣፍደገ እቲ ኣብሎ ኣብ ዝተነጸፈ ንእሽቶይ ሕብራዊ ተንኮቦት (ቅልወት) የንብርዎ ማለት በጥ ይብልዎ። እቲ መርዓዊ ኣብ ጥቃኣ ኣብ ክብ ዝበለ መንበር ኮፍ ይብል። ሓደ ሸማግለ (ሸማገለራ) ካብ ርእሲ መርዓዊ ቍሩብ ጸጉሪ ቁሪጹ ሸንፋእን ቡቍሊ እኸልን ኣብ ዝተሓወሰ ማይ ኣሊኹ ኣብ ርእሲ መርዓዊ የንብር። እዚ ኣብ መንጎ ክልቲኦም ኪህሉ ዚግባእ ሓድነት ዘመልክት ኢዩ። ድሕሪዚ እቲ መርዓዊ ንክሳድ (ክርማ) እታ መርዓት ሰጊሩን ሓደ ንእሽቶይ ጣሳ ሓዊ ዘይጠዓመ (ጉና) ብምስባርን ኣቀዲሙ ኣብ ኣብሎ ይኣቱ። ናይዚ ስነ ስርዓትዚ ትርጉም ወይ ምልክት፣ እቲ መርዓዊ ኣብ ልዕሊ መርዓቱ ልዕልና ከምዘለዎን ጎይታ ስድራቤት ንሱ ምጳኑን ዚገልጽ ኢዩ።

እቲ መርዓዊ ኣብ ኣብሎ ምስ ኣተወ ሓደ ካብቶም ኣዕሩኸቱ ነታ መርዓት ሓፍ ኣቢሉ ጸይሩ ኣብ ውሽጢ እቲ ኣብሎ ኣብ ዝተዳለወ ዓራት የንብራ። ኣብዚ ንሸድሸተ ወርሒ ዝኣክል ካብ ዝኾነ ይኹን ነጻ ምንቃስቃስ ተኸልኪላ ኪትነብር ኢያ። ንሕናውን ደሓን ኩኒ መርዓት እናበልና ሓጂኽ እንታ ኮን ይፍጸም ብማለት ተሃኒንና ኣብ ውሽጢ ኣብሎ ንዝወርወርናየን ኣዕይንትና ስሒብና ንመርዓዊ ተኸቲልና ብምውጻእ ድሕሪዚ ንዝስዕብ ኩነታት ንመልክት።

መርዓዊ ካብ ኣብሎ ወጺኡ ብኣዕሩኸቱን ተሰኒዩ ኪምረቅን ህያባትን ኪቅበል ይዘውር። እዚ ስነ ስርዓትዚ ምምራቕን ህያባት ምቕባልን (ገውርስናዲ ከሸረዲ) ተባሂሉ ይጽዋዕ። ብኸምዚ

ዓይነት መርዓ ብሔረሰብ ቢለን በከምቲ ባህልን ወግዕን እቲ ብሔረሰብ ብዓቢይ ድምቀት፣ ሓጎንን ፍስሓን ይፍጸም።

ድሕሪ መርዓ ኩሉ ዘመድ ዓጽመ ስጋን ዕዳምን ኣብ ገገዝኡን ዓዓዱን ምስ ተመልሰ፡ ምስ መርዓውን መርዓትን ዝተርፉ ኣዕሩኹ ጥራይ ኢዮም። ንሳቶም ከከም ክእለትን ዓቕምን እቲ መርዓዊ ክልተ ሰሙን ወይ ሓደ ሰሙን ምስ ጸንሑ ይብተኑ። ዓርኪ ርእሲ ጥራይ ንሓደ ወርሒ ዝኣክል ምስ መርዓውቲ ይጸንሕ።

ምልሶትን ባልሶትን

ካብ 3 ወርሒ ኣብ ዘይውሕድ ጊዜ መርዓት ቢለን ካብ እንዳ ሰብኢያ ናብ እንዳ ኣቦኣ ትምለስ። እዚ ብቋንቋ ቢለን ምልሶት ተባሂሉ ይጽዋዕ።

ምባእ ጥሽ (ትዳ ወይ ከኣ ሕጭን)

መርዓት ኣብ ገዛ ኣቦኣ ምስ ተመልሶት ድሕሪ ቍሩብ መዓልታት ሕጽኖታ ወይ ክንክንን ምባእ ጥሽን ትጅመር። ምባእ ጥሽ ዘገልግል ከምቲ ኣብ ካልኣት ብሔረሰባት ዝዘውተር ጉብጥሽ ኢዩ። ብቢለን ከኣ ትርጉሙ ትድግርው ይበሃል። ኣብ ውስጢ ገዛ ዝስራሕ ንእሽቶይ ከቢብ ጉድጓድ ኢዩ። ኣብኡ ጽቡቕ ሽታ ዘለዎም ዓይነት ኣዕጸው ተቆራሪጸምሓዊ ከምዝነክሱን ከምዝተኩን ይግበር። እታ ጥሽ ትበውእ ሰበይቲ ኣብ ልዕሊ እቲ ከቢብ ኣፍ ዘለዎ ጉድጓድ ኩሉ ክዳውንታ ኣውጺኦ ብወጮ ተሸፊና ኮፍ ትብል። መርዓት ቢለን ኣብ መዓልቲ ሰለስተ ጊዜ ጥሽ እናቦኤትን ከከም ዓቕሚ ስድራቤታ ጨጮማኡን ጸጽቡቁን ጠጥዑሙን እናተመገበት ሰለስተ ወርሒ ካብኡ ዝበዝሕ ጊዜውን ትጸንሕ።

ጊዜ ሕጽኖት ከከም ኩነታት ኪናዋሕ ወይ ኪሓጽር ይኸእል። ይኹን ደኣ እምበር ኣብ ብሔረሰብ ቢለን ካብ 3 ወርሒ ኣይውሕድን ካብ 4 ወርሒ ከኣ ኣይበዝሕን። እዚ ጊዜ እዚ ከይኣኸለ ከሎ ወለዲ መርዓዊ፣ እታ መርዓት ናብ እንዳ ሰብኢያ እትምለሰሉ ጊዜ መዓስ ከምዝኾነ ይሓቱ። መብዛሕትኡ ጊዜ እቲ ሕቶ ዚቀርብ ኣብ ወርሒ ሓምለ ማለት ብፍልሰታ (ማርያምሲ) ኢዩ።

ባልሶት

እታ መርዓት ድሕሪ ዝተወሰነ ጊዜ ናብ እንዳ ሰብኢያ ቅድሚ ምምላሳ ጌና እትፍጽሞ ወይ ዝግበረላ ባህላዊ ስርዓት ኣሎ። እዚ ስርዓት እዚ ባልሶት ይበሃል። ኣገባብ ኣፈጻጽምኡ ከኣ ከምዚ ዝስዕብ ኢዩ።

ቅድሚ ክልተ ወይ ሰለስተ ሰሙን ስድራቤት መርዓዊ ምስ ገለ ኣዝማደን ከዕይነን ኣቀዲመን ብዝተነግረንን እተወሰነለንን መሰረት ናብ እንዳ ንል ይኸኣ። እተን እንዳ ወዲ ሓዲሽ እኸሊ ብልቱግ፣ ጠሰሚን ጸባን ሓደ ከቢብ ግፍሕ ዝበለ ካትም ኣብ ርእሲ እታ መርዓት ዚኸውን ካትም ወርቂ (ብቢለን ንፍሓራ) ሒዞን ይኸኣ። ነዚ ካትምዚ ኣብ መንጎ ርእሲ እታ መርዓት ገይረን ትኸ ኪብል ብጸጉሪ ኣተሓሒዞን ከምተን ኣዴታታ ጌረን ይቐኝንኣ። ብከምዚ እታ መርዓት ካብታ ዕለት እቲኣ ንደሓር ከም ካልኣት ኣንስቲ ከዕይና ማለት ኢዩ። ብሓጺሩ ትርጉም ናይ ባልሶት እዚ ኢዩ። እታ መርዓት ኣብ ምሉእ ደረጃ በዓልቲ ሓዳር ከምዝኣኸለት ወይ ከም ዝበጽሖት ዚገልጽን ዘመልክትን ኢዩ።

እዚ ባህላዊ ስነስርዓት ምስ ተፈጸመ እታ መርዓት ንጽብሒታ ወይ ድሕሪ ገለ መዓልታት እቲ ዝበለጸ ክዳውንታ ተሸዲናን ተሸሊማን ተጻሒላን ናብ እንዳ ሰብኣያ ትምለስ። ከምቲ ንመጀምርያ ጊዜ ኣብ ኣብሎክንዲ ትኣቱ ከኣ ኣብ ኣጉዶኣ ትኣቱ።

ምንጪ እዚ ጽሑፍዚ

1. *Il Matrimonio Blieno*, Roma 1983; by Abba Mebrahtu Tesfaghioghis
2. *Dei Costumi e Del Diritto dei Bogos di Werner Munzinger*, 1891.
3. Alberto Pollera, *Le Popolzaioni Indigene dell'Eritrea*, Bologna, 1935 ፎ XIII.
4. ኣስመራ ዩኒቨርሲቲ ብሃዕባ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዚርከቡ ጉድኣት ዘሰዕቡ ባህልታትን እምነታትን እተገብረ ብሔራዊ ዘተ - 1975.
5. ፍቅርቲ በዓልቲ ቤተይ ወይዘሮ ሰኔት ጋይም ነዚ ጽሑፍዚ ጀሚሩ ክሳብ ዝፍጸም ብዓቢይ ተገዳስነትን ትግሃትን ኣብ ጎድኑይ ከይና እትፈልጦ እናገለጸት ዓቢይ ደገፍን ፍናን ዝሃበትኒ ኤመስግን።
